

Sabahattin Zaim ve Güzel İnsan Modeli

Sabahattin Zaim and the Model of Fair Human Being

Halil Zaim*

Sabahattin Zaim ömrünü insanlığın hizmetine adanmış bir ilim ve fikir adamıdır. Zaim fildişi kulelerde toplumdaki kendilerini tecrit ederek yaşayan bazı meslektaşlarının aksine hayatı boyunca içinde yaşadığı toplumun, İslam âleminin ve insanlığın sorunları ile yakından ilgilenmiş, ömrünü bu sorunların çözümüne katkıda bulunmak için adeta vakfetmiştir. Rumeli topraklarında doğan, İstanbul'a küçük yaşta hicret eden, Ankara'da üniversiteyi okuyan, ilk iş tecrübesi olan kaymakamlık mesleğine Adıyaman'ın Kahta ilçesinde başlayan, üniversiteye intisap ettikten sonra ABD, Almanya ve Suudi Arabistan'da görev yapan Zaim, yetiştiği toplumla birlikte hem doğu hem de batı kültürünü yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Sabahattin Zaim'in fikir dünyasındaki en önemli farklılıklarından biri de kanaatimce budur. O Batı toplumu ile İslam dünyasının değerlerini harmanlamayı başarmış, kendi toplumunun değerleri ile çelişmeden, onları küçük görmeden ve asla kendi kimliğinden taviz vermeden modern ve çağdaş bir ilim adamı ve münevver olma özelliği ile öne çıkmıştır. Özellikle doğup büyüdüğü, yetiştiği ve ilim hayatına atıldığı dönem dikkate alındığında bu hususların pek nadir görülen meziyetler olduğu söylenebilir.

Kendisine göre İslam dünyasının en önemli sorunlarından biri de ilim adamları ve münevverlerin iki ayrı kutba ayrılmış oluşudur. Söz konusu kutuplaşmanın bir yanında dinî ilimleri bilen ve kendi kimlik değerlerine bağlı ancak Batıyı ve modern ilimleri yeterince tanımayan ilim adamları, diğer yanında

* Dr., İşletme yönetimi alanında doçenttir. Araştırma ilgi alanları; bilgi yönetimi, yönetim organizasyon ve insan kaynakları yönetimidir.

İletişim: Fatih Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 34500 Büyükçekmece / İstanbul. Ş halil-zaim@fatih.edu.tr Ş (+90 212) 866 3300 / 5025.

ise Batıyı ve modern ilimleri bilen ancak kendi kimlik değerlerine yabancılaşmış *sözde* entelektüeller bulunmaktadır. Sabahattin Zaim bu uçurumu giderme adına toplumun tümü ile iyi münasebetler kurmayı hedeflemiş ve ilim adamının toplumun tümünü kucaklaması gerektiğini savunmuştur.

Toplumun Tümünü Kucaklayan Bir İlim Adamı

Sabahattin Zaim'in dikkat çeken özelliklerinden biri de kimliğini hiç saklamadığı hâlde her kesimden ve her görüşten insanla iyi bir diyalog kurabilmesidir. Dost çevresi arasında yerli yabancı devlet başkanları, üst düzey bürokratlar, iş adamları ve dünyaca ünlü ilim adamları olduğu gibi işçi, memur, çiftçi ve toplumun daha farklı kesimlerinden pek çok insan da vardı. Özellikle üniversitelerde odacılar ve hizmetli çalışanlarla özel olarak ilgilenmiş bazıları ile ailecek görüşmüştür. Diğer yandan, dünya görüşüne, diline, ırkına, rengine bakmaksızın her milletten ve her görüşten insanla dostluklar kurmuş ve toplumun tümünü bu manada kucaklamıştır. Şüphesiz bir ilim adamının toplumun tümünü kucaklaması anlamlıdır. Ancak bundan daha anlamlısı toplumun tümünün söz konusu ilim adamını kucaklamasıdır. Zaim'in cenaze namazındaki manzara göstermiştir ki toplumun tümü de onu kucaklamıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse bu durum pek az sayıda ilim adamına nasip olmuştur.

Güzel İnsan Yaklaşımı

Sabahattin Zaim'e göre toplumların kalkınmasında en önemli unsur insan faktörüdür. Tarih boyunca farklı milletler, farklı sistem ve yönetim anlayışları ile ve farklı sosyokültürel alt yapıya sahip olarak başarılı olmuşlardır. Ancak başarılı olan toplumların en önemli ortak özelliği insan unsurunu en etkili biçimde değerlendirebilme kabiliyetidir. Bu bakımdan bir toplumun kalkınması için mutlak suretle insan yetiştirmek gerekmektedir. Diğer bütün faktörler insan faktörü yanında tali kalmaktadır. Bu Zaim'in aynı zamanda hayat felsefesini de oluşturmaktadır. O hayatı boyunca insan yetiştirmeye önem vermiş, kendi ifadesi ile *fidanlar dikmiş* ve görev aldığı her müessesede bu hususa dikkat çekmiştir. Nitekim hayatının son döneminde bu gayretlerin neticesini görmüş ve yetiştirdiği öğrencileri, üniversitelerde, kamuda ve özel sektörde önemli pozisyonlara gelmiş ve mühim hizmetlerde bulunmuşlardır.

Bir sosyal siyaset hocası olarak Sabahattin Zaim sosyal barış ve sosyal kalkınma açısından da *güzel insan* yaklaşımına büyük önem atfetmiştir. Zaim'e

göre küresel rekabet baskısıyla gittikçe *vahileen* bir rekabet ortamında i dünyasının *güzel insan* modeline duyduğu ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Ona göre ii ve işverenler *güzel insanlar* olsalar çalışma hayatında hem verimlilik artacak hem de çalışma barışı ve huzuru eşine rastlanmamış ölçüde sağlanabilecektir. Şayet bir yanda işçinin emeğini kutsal gören ve ücretini (ve diğer sosyal haklarını) teri soğumadan ödemeye çalışan erdemli işverenler, diğer yanda da ekmeğini yediği iverenine yürekten bağlı olan ve iini itkan ile (dosdoğru) ve ihsan ŗuuru (Allah'ın kendisini her zaman gördüğünü bilerek ve O'na hesap vereceğini hiç unutmadan) ile yapmaya çalışan basiretli işçiler olsa sosyal siyaset sisteminde denge noktasını bulmak çok daha kolay olacaktır.

Sabahattin Zaim'in *güzel insan* modelinin iki temel özelliğinden bahsetmek mümkündür. Birincisi *güzel insanlar* ilerini en güzel biçimde yapan kişiler olmalıdır. Zira toplumun her meslekten meslek erbabına ihtiyaı vardır. Ancak herkes ne i yaparsa yapsın iini iyi öğrenmeli, kendisini mesleki bilgi ve beceri açısından sürekli geliştirmeli ve iini en iyi biçimde yapmaya gayret etmelidir. Sabahattin Zaim'e göre *güzel insanın* bir diğer özelliği ise ahlaki seviyesidir. O'na göre ŗayet bir insan ahlaki bakımdan zaaf içindeyse onun mesleki bilgi, donanım ve tecrübesinin artması olumsuz bir durumdur. Zira ahlaksız kişi bilgi ve makam sahibi olursa topluma olan tehlikesi artmış olur. Bu bakımdan bir kişide aranacak özelliklerin başında ahlaki nitelikler gelmelidir. Ancak temel ahlaki niteliklere sahip olan kişiler içerisinde mesleğini en iyi bilen ve uygulayanlar tercih edilmelidir. Nitekim Zaim'e göre *içi ehline veriniz* anlayışındaki *ehliyet* kavramı yalnızca mesleki bilgiyi değil aynı zamanda i ahlakını da içermektedir. Bu bakımdan *güzel insanlar* hem güzel ahlaklı hem de mesleğini en iyi biçimde yapan insanlar olmalıdır. ŗayet bir toplumun özellikle münevverleri, bir ŗirketin yöneticileri, bir sosyal topluluğun liderleri *güzel insanlardan* oluşursa o toplum, ŗirket veya topluluk hızla kalkınır, gelişir ve başarılı olur. Eğer söz konusu münevverler, yöneticiler ve liderler ahlaki veya mesleki bakımdan *güzel insan* olma vasıflarına sahip olmaz ise hangi sistem veya yönetim anlayışına sahip olursa olsun o topluluğun başarılı olma ŗansı yoktur.

Gönül Gücü

Sabahattin Zaim'e göre *güzel insanlar gönül gücü* yüksek insanlardır. Bilindiği gibi yönetim literatüründe insanların beyin veya kol gücü ile çalıştıkları ileri sürülmektedir. Ancak Zaim buna yeni bir kavram ilave etmiştir. O da *gönül gücü*dr. Gönül gücü kişinin maneviyatı ile yakından ilgilidir. Nitekim gönül

gücü yüksek insanlar kişisel hırslarını kontrol edebilecekler, yardımlaşma duygusuna sahip olacaklar ve kazanmanın yanı sıra paylaşmayı da bileceklerdir. Bu durum ise hem kişinin işindeki verimini arttıracak ve refah seviyesini yükseltecek hem de daha huzurlu olmasını sağlayacaktır.

Diğer yandan insanı yalnızca maddi yönü ile ele almak Zaim'e göre Batı toplumunun ve daha sonra onların peşinden giden tüm toplumların en büyük hatasıdır ve bu durum maddi tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen tatmin olmayan huzursuz birey ve toplumlar meydana getirmiş, sürekli daha fazla kazanma hırsları zamanla insanı insanın kurdu yapmıştır. Böylelikle maddi bakımdan önemli bir gelişmenin yaşanmasına mukabil manevi sahada büyük sorunlar meydana gelmiştir.

Yeni Bir İktisat Anlayışı

Sabahattin Zaim'e göre kalkınmada maddi ve manevi hususların birlikte ele alındığı yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Zira insanların maddi açıdan olduğu kadar manevi açıdan da doyurulması gerekmektedir. Zaim'e göre maddi ve manevi sahadaki kalkınmanın bir arada yürütülmesi ancak İslam dininin iktisadi sahayla ilgili ortaya koyduğu prensiplerin hayata geçirilmesi ile mümkün olacaktır. Bir diğer ifadesi ile İslam ekonomisinin uygulamaya dökülmesi sürekli buhranlarla bunalan insanlık için yepyeni ve eşsiz bir çözüm yoludur. Zira Sabahattin Zaim'e göre İslam'ın iktisadi sahada ortaya koyduğu hususlar iktisadın üç önemli boyutu olan üretim, tüketim ve bölüşüm açısından son derece dengeli bir yapı vaat etmekte ve bu yönü ile ne kapitalizme ne de sosyalizme benzemektedir. Esasen Zaim'e göre en büyük sorunların başında da İslami bir takım uygulama ve ilkelerin sosyalist veya kapitalist doktrinlere yama olarak yapııştırılmasıdır. Hâlbuki İslam dini hayatın bütününe kuşatmış ve güzel ahlak prensiplerini hayatın bütününe tatbik etmeyi esas edinmiştir. Bu sebeple İslami ilkeler doğrultusunda bir iktisadi sistem veya bir iş ahlakı doktrini ortaya konulacaksa bunu söz konusu bütünden ayrı düşünmek mümkün değildir. Şu hâlde İslam ekonomisi İslam'ın genel ahlak ilkeleri ile yakından alakalı başlı başına bir sistemdir ve ancak bu şekilde ele alınırsa başarılı olabilir. Şüphesiz söz konusu yaklaşımın da merkezinde *güzel insan* anlayışı yatmaktadır. Zira İslam ekonomisi ahlaki değerleri ön plana alan bir sistem öne sürmektedir.

Sabahattin Zaim'e göre güzel ahlakın kaynağı İslam ahlakıdır. İslam ahlakı ise evrensel insani değerlerin özünü teşkil etmektedir. Zaim gerek İslam ülkelerinin gerek Batı ülkelerinin birçoğunu gözlemleyerek şu sonuca varmıştır. Müslüman toplumların büyük çoğunluğu İslam ahlakının gereklerini yerine getiremezken Batılı toplumlar pek çok açıdan İslam ahlakına

Müslüman toplumlardan daha yakın bir çizgidedir. Ona göre Batı'nın mukayeseli üstünlüğünün de temel sebebi budur. Ancak Sabahattin Zaim 1950'li yıllardan itibaren bu durumun değişmeye başladığına da dikkat çekmekte ve İslam toplumlarının süratle kendi değerlerine doğru yöneldiğini ve bu sebeple Batı toplumları ile aradaki farkın kapandığına dikkat çekmektedir. Bu değerlendirmeleri yaparken de özellikle geçmiş yıllarla mukayeseler yapmakta ve yaşanan gelişmenin çok çarpıcı olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer yandan Zaim, İslam toplumlarının iktisadi ve sosyal alandaki gelişmelerine paralel olarak ahlaki sahada yaşanabilecek tehlikelere de dikkat çekme ihtiyacını hissetmektedir. Zira bu durum Ona göre *Müslümanların para ile imtihanıdır*. İslam toplumlarında iktisadi faaliyetlerin çoğalması ve çeşitlenmesi ve küresel ekonomilerle artan entegrasyon girişimleri beraberinde ahlaki ve İslami hassasiyetler açısından bir takım tehditleri getirmektedir. Bunların başında da iş hayatı ile İslami değerlerin birbirinden ayrı düşünülmesi eğilimidir. Sabahattin Zaim'e göre bir Müslüman her yerde ahlaki tercihlerini öne almalı ve İslam'ın ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmalıdır. Camide Müslüman, iş hayatında kapitalist tüccar gibi davranmak bir Müslüman için samimi bir tutum değildir. Zira İslam bazılarının iddia ettiği gibi ticarete, ilme veya kalkınmaya mani değildir. Hatta tam tersine Ona göre İslam toplumlarının geri kalışının sebebi Müslümanlık değil söz konusu toplumların İslam'ın güzel ahlak ilkelerini tam olarak hayata geçirememiş olmalarıdır.

Müesseseseleşmenin Önemi

Diğer yandan Sabahattin Zaim'e göre *güzel insanların yetiştirilmesi ve korunması için güzel müesseselere ihtiyaç vardır*. Onun güzel toplum projesi şu şekilde hayata geçirilebilir: *Güzel insanlar güzel müesseseler kurarlar, bu güzel müesseselerde yeni güzel insanlar yetişir ve bu bir salih daire oluşturarak tüm toplumu zamanla güzelleştirir*. Bu bakımdan Zaim müesseseseleşmenin (kurumsallaşmanın) önemine dikkat çekmekte ve güzel müesseseleri insanları dış dünyanın yıkıcı etkilerinden koruyan birer kaleye benzetmektedir. Zira insanlar sosyal varlıklardır ve buldukları çevrenin rengine bürünürler. Güzel çevrelerde bulunmak *güzel insan* olmak ve yeni *güzel insanların yetişmesine vesile olmak* açısından büyük önem arz etmektedir. Zira insanların şahsi çabaları geçici, müesseseler ise kalıcıdır. O bakımdan *güzel insanlar* güzel müesseseler kurulmasına çalışmalı ve mevcut güzel müesseselere destek olmalıdır. Bunu yaparken de yalnızca hayırda yarışılmalı negatif ve yıkıcı bir rekabet anlayışına sahip olunmamalıdır.

Diğer yandan Zaim'e göre *güzel insan* yetiştirme sorumluluğu yalnızca üniversitelerle veya eğitim kurumları ile sınırlı görülmemelidir. Şirketler, kamu

kurumları, gönüllü teşekküller (sivil toplum kuruluşları) ve toplumun sosyal bakımdan en küçük birimleri olan aileler *güzel insan* yetiştirme konusunda seferber edilmeli, bu konuda geniş çaplı bir sosyal duyarlılık geliştirilmeli ve her kesimden sorumluluk sahibi insanlar taşın altına elini koymalıdır.

Kendinden Başlamak

Son olarak Sabahattin Zaim *güzel insan* yaklaşımına herkesin önce kendisinden başlamasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu konuda güzel örnekler oluşturmanın söylenecek sözlerden daha etkili olduğu unutulmamalı ve özellikle gençler açısından çağdaş *rol modeller-* göstermenin önemi ihmal edilmemelidir. Bir toplum kendi *güzel insanlarını* yetiştirdiği nispette yükselir ve bu *güzel insanları* yeni nesillere tanıtılabildiği ölçüde de yeni *güzel insanlar* yetişmesine zemin hazırlanır.

“İnsanların hayırlısı insanlara hizmet edendir.” sözünü kendisine düstur edinen Sabahattin Zaim kanaatimizce topluma yön verebilecek fikir ve eserlerinin yanı sıra hayatı ile de güzel bir örnek teşkil etmektedir. İlim adamları cismen ölseler de eserleri, fikirleri ve öğrencileri yaşadıkça yaşamaya devam ederler. Sabahattin Zaim’in hayatını ve eserlerini topluma tanıtmaya yönelik olarak yürütülen faaliyetlerin Onun ismini yaşatmanın yanı sıra yeni *güzel insanlar* yetişmesine vesile olmasını ümit ve temenni ederim.